

QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASIDA TARVUZNING ZAMBURUG'LI KASALLIKLARINING OLDINI OLIISH VA BASHORAT QILISH

Paluanova Ramuza

Annotaciya. Ushbu maqola Qoraqalpog'iston respublikasi sharoitida tarvuz yetishtirish va uning zamburug'li kasalliklari bo'yicha tadqiqot o'tkazadi. Shuningdek, tarvuzning zamburug'li kasalliklarining oldini olish va bashorat qilish chora-tadbirlari haqida so'z yuritadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdi, Qoraqalpog'iston respublikasi sharoitida tarvuzning zamburug'li kasalliklari ko'p uchraydi. Shu sababli, ularni bartaraf etish usullarini ochib beradi.

Kalit so'zlar: tarvuz, zamburug'li kasalliklar, Qoraqalpog'iston respublikasi, bartaraf etish.

Qoraqalpog'iston respublikasida ko'p yetishtiriladigan poliz ekinlaridan biri bu tarvuz hisoblanadi. Chunki, tarvuz asosan quyoshli o'lkalarda yaxshi hosil beradi. Shu sababli, Qoraqalpog'iston sharoitida tarvuz yetishtirish keng tarqalgan.

Tarvuz hosildor poliz ekini ekanligi hammamizga sir emas. Shu bois, tarvuzni yetishtirish paytida ularni turli xil zamburug'li kasalliklardan himoya qilish asosiy vazifalardan biridir. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi shundan iboratki, tarvuzni parvarishlash paytida uni turli zamburug'li kasalliklardan himoya qilish va kasalliklarning oldini olish chora-tadbirlarini ishlab chiqishdir.

Qoraqalpog'iston respublikasida yetishtiriladigan tarvuzning asosiy zamburug'li kasalliklari quyidagilardan iborat:

Qovun shirasi. Odatda o'simliklarning poyalariga joylashadigan eng makkor hasharotlardan biri. Atigi ikki hafta ichida shira vaqtinchalik uyiga aylangan tarvuzni yo'q qilishi mumkin. Zararkunanda qora-yashil yoki sariq rang bilan osongina tanib olinadi. U o'simliklarning tuxumdonlari va gullariga ta'sir qiladi, poyadagi barcha sharbatlarni so'rib oladi. [2.145-150].

Faqat kasal kurtaklarni to'liq yo'q qilish hasharotlarning keyingi tarqalishini oldini olishga yordam beradi. Shuningdek, muntazam ravishda piyoz qobig'i yoki tar sovuniga asoslangan infuziyalar bilan ko'chatlarni purkash kerak.

Mikrob chivin lichinkasi. Hasharotlar tananing iflos oq rangi bilan ajralib turadi. Ular hosilning urug'ini va ildiz tizimini yo'q qiladi. Shuning uchun, zararkunanda bilan kasallangan mo'rt o'simlik juda tez o'ladi. Uni qutqarishning iloji yo'q.

Lichinkalarni yo'q qilish va oldini olish uchun bog'ni insektitsid bilan purkash tavsiya qiladi. Tarvuz gullaguncha kamida uchta muolaja kerak bo'ladi.

O'rgimchak oqadilar. Tarvuzning kamroq xavfli zararkunandalari. Ular ko'chatlarni ekishdan so'ng deyarli darhol paydo bo'ladi. Hasharotlarni o'simlikning bargi ostida

topish mumkin. Ular infektsiyadan so'ng tarvuzlarda paydo bo'ladigan tarmoq orqali chiqariladi. Tarvuz barglari quriy boshlaydi va rangi o'zgaradi.[1.227-234].

Uning oldini olish uchun o'simliklar muntazam ravishda tekshirilishi kerak. Allaqachon yuqtirgan topilgan barglarni yoqish kerak. Shuningdek, bog'ni eng zararli hasharotlarni qaytaradigan piyoz-sarimsoq infuzioni bilan purkash kerak. Zararkunandalarni yo'q qilish choralari qanchalik tez ko'rilsa, o'simlikni saqlab qolish imkoniyati shunchalik katta bo'ladi. [5. 5145-5150].

O'simliklarning nafas olishini ta'minlash uchun zich o'sgan joylarni biroz yupqalash yaxshiroqdir. Kesilgan ko'chatlar yo'q qilinishi kerak. Bakterioz yoki burchakli dog'lar. Bu kasallik bog'da uni olib yuradigan hasharotlar tufayli paydo bo'lishi mumkin. Bakteriyalar tarvuz barglariga tushadi. Ulardan ta'sirlangan joylar yog'li mustahkamlikka ega bo'lgan kulrang dog'lar bilan qoplangan. Agar bakteriyalar mevalarga ham tushsa, ular yumshay boshlaydi va shaffof bo'ladi. [6.508-514]. Kasal o'simlikni fentiuram bilan davolash kerak. Bundan tashqari, siz madaniyatni begona o'tlardan tozalashingiz kerak. Olib tashlangan poyalari va barglari eng yaxshi kuydiriladi.

Fusarium so'lishi. Tarvuzning ildiz tizimi orqali kiradigan qo'ziqorin sabab bo'ladi. Bu o'simlikning qurib ketishiga olib keladi. Ko'chat patogenning faol hayoti natijasida hosil bo'lgan ko'p miqdorda toksinlardan nobud bo'ladi. Tarvuz ekiladigan ekinlar va tuproqni ehtiyotkorlik bilan qayta ishlash sog'lom o'simliklarni qurib ketishdan qutqarishga yordam beradi.[3.81-88].

Kukunli chiriyotgan. Qo'ziqorin tufayli paydo bo'ladigan boshqa kasallik. Infektsiyalangan tarvuzlarning barglari oq rangli dog'lar bilan qoplangan. Tez orada ular o'lishadi. Bunday o'simliklarning mevalari yomon shakar miqdori va yoqimsiz ta'mi bilan ajralib turadi. Kukunli chiriyotgan aniqlanganda, bog'bon darhol ko'chatlarning shoxlarini qayta ishlash kerak, o'simliklarning barcha yuqtirilgan qismlarini olib tashlashi kerak. Bundan tashqari, siz karatananing 25% suspenziyasi bilan hudud bo'ylab yurishingiz kerak. Ushbu davolash o'rim-yig'imdan taxminan bir necha kun oldin amalga oshirilishi kerak.

Ildiz chirishi. Bu tuproq qo'ziqorinidan kelib chiqadi. Rivojlanish kasallik o'zgaruvchan ob-havo va sovuq namlik bilan qo'zg'atadi. Shuningdek, yaxshilangan sug'orish ildizlarda chirish jarayonining rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Kasal o'simlikning barglari tezda sarg'ayadi va tez quriydi. Tarvuzning ildizlari chirishi mumkin bo'lgan qo'ziqorin paydo bo'lishining oldini olish uchun tuproq namligi darajasini kuzatish va hududni dezinfektsiyali eritmalar bilan davolash tavsiya etiladi.[4. 67-73].

Zaytun dog'i. Ayniqsa, tarvuz mevalari unga ta'sir qiladi. Ammo u o'simlikning er usti organlariga ham agressiv ta'sir ko'rsatadi. Kasallik o'simliklardagi sezilarli dog'lar va poyalardagi yaralar ko'rinishida namoyon bo'ladi. Tarvuz tuxumdonlari

quriy boshlaydi va tushadi, bu hosilga katta ta'sir qiladi. Zaytun dog'ini yo'q qilish uchun dezinfektsiyalash vositalaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Mozaika. Tarvuz barglarining g'ayritabiiy darajada yengil bo'lishiga olib keladigan virusli kasallikning bir turi. Shu bilan birga, madaniyat odatdagidek o'sishda davom etmoqda. Mevalar shishishni boshlaydi. Ular mozaik rangga ega bo'lishadi. Ekishdan oldin urug'larni uch kun davomida isitish muammoning oldini olishga yordam beradi. 52-58 daraja haroratni saqlab turish kerak. To'rtinchi kuni u 80 darajaga ko'tarilishi kerak. Dezinfektsiya eng yaxshi kaliy permanganat eritmasi bilan amalga oshiriladi. Issiqxona tarvuzlari va qovunlarning ochiq maydonda o'sadigan kasalliklarining aksariyati zamburug'larning rivojlanishidan kelib chiqadi. Ular tufayli meva chirigan va ta'amsiz bo'ladi. O'simlikning o'zi tez-tez o'ladi.

Tarvuz ekishdan oldin tuproqni dezinfektsiya qilish, urug'lik materialini tanlash, ko'chatlarni o'z vaqtida qayta ishlash va zararlangan barglar, poya va mevalarni darhol olib tashlash kerak.

Xulosa. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlarga asoslanib, shunday xulosa qilish mumkin: tarvuz ekini Qoraqalpog'iston sharoitida ko'p ekiladigan poliz ekinidir. Shu bois, uni parvarish qilish paytida turli zamburug'li kasalliklardan himoya qilish muhimdir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdi, Qoraqalpog'iston sharoitida tarvuzning kasallanish holatlari ko'p uchraydi. Shu bois, yuqorida keltirilgan chora-tadbirlarni qo'llash unumdor hosil olishning manbayidir.

Adabiyotlar:

1. Остонақулов Т.Э., Сабзавот экинлари биологияси ва ўстириш технологияси, Т., 1997;
2. Пивоваров В.Ф., Аромов М.Х., Турдикулов Б.Х. и др., Овощные и бахчие культуры в Узбекистане, М., 2001.
3. Fila, W.A., Ifam, E.H, Johnson, J.T, Odey, M.O., Effiong, E.E., Dasofunjo, K., and Ambo, E.E (2013). Comparative proximate compositions of watermelon *Citrullus Lanatus*, Squash *cucurbita pepo*'l and Rambutan, *Nephelium Lappaceun*. *International Journal of Science and Technology*, 2(1), 81-88.
4. Fila, W.A., Ifam, E.H, Johnson, J.T, Odey, M.O., Effiong, E.E., Dasofunjo, Jabit, N.B. (2007). The production and characterization of activated carbon using local agricultural waste through chemical activation proces
5. Johnson J.T., Iwang E.U., Hemen J.T., Odey, M.O., Effiong, E.E., and Eteng, O.E, (2012). Evaluation of anti-nutritional content of watermelon *Citrullus lanatus*. *Annals of Biological Research*, 3(11), 5145-5150
6. Oseni, O.A., and Okoe, V.I. (2013). Studies of phytochemical and anti-oxidant properties of the fruit of watermelon (*Citrullis Lanatus*), *Journal of Pharmaceutical and biomedical Science*, 27(27), 508-514.